

S. AURELIJ AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE UNICO BAPTISMO

CONTRA PETILIANUM

AD CONSTANTINUM

LIBER UNUS (a).

Petiliani librum de Unico Baptismate, quod ille in sola vera Ecclesia, imo in sola Donati parte esse contendebat, refellit Augustinus. Docet unci Baptismi etiam in hæreticis repertam veritatem approbandam esse, non violandam. Ad Cypriani martyris et aliorum ex Africa, qui cum ipso aliter sensisse objectantur, episcoporum auctoritatem respondet. Neminem in Ecclesie unitate maculari alienis peccatis, ex ipsius Cypriani facto probat contra Donatistarum schisma. Postremo Petiliani calumnias Melchiadi et aliis quibusdam catholicis episcopis illatas propulsat.

CAPUT PRIMUM. — 1. Respondere adversa sentientibus, et a regula veritatis errantibus, Constantine frater, sæpissime cogimur, etiam de his rebus quas aliis atque aliis sermonibus frequentavimus. Quod utiliter existimo fieri, et propter eorum ingenia tardiora, qui putant aliud dici, cum aliquid legunt aliter dici; et propter ipsam disputationum copiam, ut non solum ad diligentes res rara perveniat, sed quodlibet¹ ex multis in manus etiam negligentioris incurrat. Proinde Sermonem de Unico Baptismo ab eis compositum, a quibus Baptismus iteratur, quem mihi cum in rure simul essemus, a nescio quo Donatistarum presbytero acceptum dedisti, atque ut ei responderem multum petisti, non nisi verborum strepitu inflatum, et calumniosis criminationibus asperatum, vide adjuvante Domino quanta facilitate confutem.

2. Prima illic invidia est, quod ventilatur in publico res secreta. Taceant ergo qui hoc fieri debere non putant. Aut si ad loquendum cogi se dicunt, ut respondeant contra sentientibus; hæc etiam nostra causa est, ut respondeamus, non solum contra sentientibus, verum etiam contra facientibus. Debet enim palam redargui quod in occulto nocet; quia et palam defenditur, cum suadetur in occulto quod noceat cum perficitur². Nam quis coram profanis quemquam baptizat? Et tamen baptizari Christianos nullus profanus ignorat, qui audit in publico, quod si credit, percipiat in secreto.

CAPUT II. — 3. Videamus ergo de Baptismatis iteratione quid dicant, qui verecundantur hoc in aperto dicere, quod utinam in aperto timerent admittere. *Ubi sit, inquit, verum Baptisma queritur.* Deinde

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

In recensione libri de Unico Baptismo, superiores Amerbachii, Erasmi et Lovaniensium editiones contulimus cum veteribus manuscriptis, Vaticano uno, et Gallicanis decem; scilicet, Georgiano, Victorino, Dominicano conventus Parisiensis in vico Jacobæo, Laudunensi majoris Ecclesie, Cygirannensi, Corbeiensi, Floriacensi, Michaelino, Beccensi, et Prætellesi: variis etiam lectionibus Belgicorum codicum, quæ in Lovaniensium editione exstant, usi sumus.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas. M.

¹ Am. et Er., quodlibet modo. Lov., quodlibet modo. At Mss., quodlibet; omisso, modo.

² In Mss., cum suadetur ut in occulto noceat cum perficitur.

subjungit: *Usque adeo meum est, ut quod a me unicum datum est, nec ab ipsis sacrilegis iteretur.* Cui respondemus: Sacrilegus non est qui unicum Baptisma, non quod tuum, sed quod Christi est, iterare non audet. Christi est enim unica hominis in Baptismate consecratio; tua est autem unci Baptismatis iteratio. Corrigo in te quod tuum est, agnosco quod Christi est. Hoc enim justum est, ut cum mala hominum reprobamus, quæcumque in illis bona Dei reperimus, approbemus. Hoc, inquam, justum est, ut etiam in sacrilego non violam quod verum invenio Sacramentum; nec sic¹ emendem sacrilegum, ut in eo perpetrem sacrilegium.

CAPUT III. — 4. Nam sic sunt isti mali in Baptismo bono, quemadmodum sunt Judæi mali in lege bona. Itaque ut illi per ipsam legem judicabuntur, quam inlicita sua malam non fecerunt: ita et isti per ipsum Baptismum judicabuntur, quem bonum mali tenuerunt. Ergo quemadmodum Judæus, cum ad nos venerit ut Christianus fiat, non in eo destruimus bona Dei, sed mala ipsius: nam quod errat non credendo quod Christus jam venerit, natusque et passus sit, et resurrexerit, hoc emendamus; eaque infidelitate destructa, fidem qua hæc creduntur, astruimus: item quod errat umbris veterum sacramentorum inhærendo, dissuademus; jamque venisse tempus, quo hæc auferenda atque mutanda Prophetæ prædixerant, demonstramus: quod vero unum Deum colendum credit, qui fecit cælum et terram, quod omnia idola et sacrilegia Gentium detestatur, quod futurum expectat judicium, quod vitam sperat æternam, quod de carnis resurrectione non dubitat, laudamus, approbamus, agnoscimus; sicut credebatur cre-

¹ Plures Mss., ne sic.

(a) Scriptus circiter annum Christi 440.

denda, sicut tenebat tenenda firmamus. Ita etiam cum ad nos venit schismaticus vel hæreticus, ut catholicus fiat, schisma ejus et hæresim dissuadendo et destruendo rescindimus: Sacramenta vero christiana si eadem in illo invenimus, et quidquid aliud veri tenet, absit ut violemus, absit ut, si semel data¹ novimus, iteremus; ne dum vitia humana curamus, divina medicamenta damnemus; aut quærendo sanare quod vulneratum non est² hominem saucium et ubi sanus est, vulneremus. Proinde, si de aliqua re ad fidem christianam et catholicam pertinentem, si denique de ipsa etiam Trinitatis unitate dissentientem hæreticum invenio, et tamen evangelicam et ecclesiastica regula baptizatum; intellectum hominis corrigo, non Dei violo Sacramentum. Loquor de Judæis et schismaticis vel hæreticis sub Christi utcumque nomine errantibus.

CAPUT IV. — 5. De ipsis Gentilibus idolorumque cultoribus multa utique a nobis diversitate distantibus, nihil aliud nobis demonstrat Apostolus, nisi ut in ipsis quoque ita quidquid pravum est corrigamus, ut quod forte rectum est approbemus. Nam utique idololatrias, et quod est gravius, non tantum cultores, sed etiam institutores simulacrorum redarguebat, ubi ait: *Qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes se esse sapientes³, stulti facti sunt: et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.* Talia quippe novimus fuisse simulacra Ægyptiorum, ubi et instituta esse multiplicior multoque ignominiosior idololatria perhibetur. Numquid tamen cognitionem Dei negavit in illis fuisse, ac non potius confirmavit, dicens, *Cognoscentes Deum, non ut Deum glorificaverunt?* Si ergo istam cognitionem tanquam mendacium repellere et destruere conaretur, quod eam in sacrilegis invenisset; nonne, quod absit, veritatis inimicus existeret? Ideoque id quod immutaverunt in mendacium suum: nam et hic dixit, *Immutaverunt gloriam Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis; talem scilicet fingentes Deum, qualis non est Deus, et non sicut eum cognoverunt tradentes hominibus: et paulo post de talibus dicit, Qui immutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula; veritas quippe creaturæ a Deo est, non Deus, quam illi in mendacium converterunt, tanquam deos colentes solem et lunam et quæcumque cœlestia atque terrestria: quod ergo immutaverunt in mendacium suum, culpam, detestatur, everit; quod autem verum in doctrina, quamvis multis falsitatibus permixta confusaque, servarunt, approbat, testatur, affirmat. Nam et hinc eundem locum ita*

¹ Editi, si semel danda. Melius plerique Mss., si semel data.

² Am. et Lov., vulneratum est; rejecta particula negante, quam hic habent Er. et nostri manuscripti.

³ Editi, Dicentes enim se esse sapientes. Abest, enim; a Mss. et a græco.

cœpit, ut diceret, *Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem in iniquitate detinent (Rom. 1, 18-25); non abnegans veritatem, quamvis in iniquitate detentam.*

6. Et in Actibus Apostolorum, cum de Deo uno et vero Athenienses doceret, quod in illo vivimus, movemur, et sumus; continuo subjunxit, *Sicut quidam secundum vos dixerunt (Act. xvii, 28).* Hoc igitur quod in Deo vivimus, movemur, et sumus, ex illa veritate est quam et illi impii simulacrorum cultores in iniquitate detinent, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt. Hanc tamen veritatem, sicut videmus, apud impios, et sacrilegos inventam non destruit, sed confirmat Apostolus, ejusque utitur testimonio ad docendos eos qui ista nesciebant. Hujus regulæ apostolicæ sectator episcopus Cyprianus, de uno vero Deo adversus multorum deorum falsorumque cultores disputans, multa profert testimonia de libris eorum, quos præclaros auctores habent (*Lib. de Vanitate idolorum*), hoc est, ex illa veritate quam in iniquitate detinent. Multo autem mirabilius est quod fecit Apostolus, ut eorum fana circumiens, aram quamdam inter aras dæmonum inventam, in qua scriptum esset, *Ignoto Deo*; neque hoc negando et refellendo destruxerit, sed potius confirmando hinc etiam repererit opportunissimum suæ disputationis exordium dicens, *Quem vos ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis (Act. xvii, 23).*

CAPUT V. — 7. Hanc itaque et nos per majores nostros traditam nobis sequentes apostolicam regulam, si quid recti etiam in perversis invenerimus, eorum perversitate correctam, illud quod rectum est minime violamus: ut in uno homine, ex iis quæ vera tenet etiam falsa emendentur, non ex falsis convictis etiam vera destruantur. Temporibus Apostolorum qui dicebant, *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego autem Cephæ*: quamvis non per impiorum, sed sanctorum nomina, ipsi tamen impia schismata faciebant; hoc ipsorum erat proprium detestabile vitium. Quod vero sciebant Christum pro se esse crucifixum, et se in ejus nomine baptizatos, non erroris eorum; sed divini apud eos muneris erat. Hanc Dei veritatem in iniquitate suorum schismatum detinebant. Hanc apprehendens beatissimus Paulus, non per illa vitia destructa etiam istam destruit, sed per hanc confirmatam illa emendanda convincit. Numquid Paulus pro vobis, inquit, crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis (I Cor. 1, 12, 13)? Ut per verum Dei quod tenebant, de suo falso erubescerent quod agebant. Sicut ergo dicitur Judæo, Tene fidem resurrectionis mortuorum, sicut tenebas; sed credere jam Christum resurrexisse a mortuis, quod non credebas: veritatem quippe Dei de mortuis resurrecturis in tua iniquitate detines, quia Christum resurrexisse non credis. Sicut idolorum cultori dicitur, Tene ab uno vero Deo mundum conditum esse, quod tenebas; sed noli credere deos esse ligna et lapides, et ipsius mundi quaslibet particulas quas colebas: Dei enim veritatem, qua credis ab ipso mundum conditum, in

tua detines iniquitate, qua deorum cultor vis esse falsorum. Sic etiam hæretico dicitur, qui Sacramenta christiana sicut in Ecclesia catholica traduntur, nulla sua falsitate mutavit, Tene christianum Baptismum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sicut tenebas; sed agnosce Christi Ecclesiam toto, sicut prophetatum est, orbe crescentem, cui sacrilega voce maledicebas: Dei enim veritatem de unitate Baptismatis in iniquitate detines tuæ divisionis. Corrige iniquitatem hæretici figmenti, ne perdat te; et noli superbire de veritate christiani Sacramenti, quæ ibi est ut iudicet te. Ego autem absit ut sic detester iniquitatem tuam, ut Christi abnegem veritatem, quam in te invenio ad damnationem tuam: absit ut sic te corrigam, ut illud unde te corrigo destruiam; nisi forte destruere debeo verum quod invenio in anima hæreticorum, cum Apostolus non destruxerit verum quod invenit in lapide Paganorum.

8. Plus est unus Deus, quam unus Baptismus; neque enim Baptismus Deus est, sed ideo magnum aliquid est, quia Sacramentum est Dei: et tamen ipse unus Deus etiam extra Ecclesiam ab ignorantibus colebatur. Sic ergo et unus Baptismus etiam extra Ecclesiam ab ignorantibus datur. Qui dicit fieri non potuisse ut unus Deus et verus ab ignorantibus extra Ecclesiam coleretur, videat non quid mihi, sed quid ipsi Apostolo valeat respondere dicenti, *Quem vos ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis.*

CAPUT VI. — Quamobrem sicut nihil eis proderat ad salutem, qui verum Deum ignorantes, eum tamen colebant; imo et oberat ad perniciem, quod falsos deos simul colentes eidem vero Deo sacrilegam injuriam faciebant: sic nihil prodest hæreticis ad salutem, quod extra Ecclesiam verum Baptismum per ignorantiam et tradunt et tenent; imo et obest ad damnationem, quod in sacrilega iniquitate erroris humani, etiam divini Sacramenti, non per quam mudentur, sed per quam sevierius judicentur, detinent veritatem. Et sicut Apostolus, quando illos sacrilegos corripuit, Deum tamen verum, qui extra Ecclesiam ab eis ignorantibus colebatur, agnoscebat potius quam negabat: sic etiam nos quando hæreticorum sacrilegæ separationis errores corrigimus¹, Baptismum tamen verum, quem per ignorantiam extra Ecclesiam tradunt, utique agnoscere, non negare debemus.

CAPUT VII. — 9. *Sed Paulus, inquiunt, cum venisset Ephesum, quosdam qui se dicebant Joannis baptismo baptizatos, baptizari jussit in Christo (Act. XIX, 4-5). Quisquis hoc exemplo schismaticos et hæreticos baptizandos putat, audeat dicere, si potest, hæreticum vel schismaticum Joannem fuisse. Hoc si nefas est dicere; profecto illis hominibus quod deerat datum est, non quod inerat improbatum: sive mentiti fuerint se habere baptismum Joannis, sicut nonnulli arbitrantur; sive quia baptismus Joannis non erat*

Baptismus Christi, sed tamen militans Christo, sicut Legis vetera sacramenta præcursorio quodam et præfiguratorio fungebantur officio. *Si post Joannem amicum sponsi baptizatum est, inquiunt, quanto magis post hæreticum baptizandum est? Potest alius velut justa similiter indignatione commotus dicere: Si post Joannem baptizatum est, qui vinum penitus non bibebat, quanto post ebriosum justius baptizandum est? Hoc ergo isti faciant, si possunt: baptizent post ebriosos suos, si post Joannem sobrium Apostoli baptizaverunt. Quid hic respondeant¹, nisi propterea se post istos non baptizare, quia per eos qui baptizati sunt, non eorum, sed Christi Baptismum perceperunt? Credant², esse ergo propterea post Joannem baptizatum, quia vel nullum illi baptismum habebant, vel Christi Baptismum nondum habebant.*

10. Hoc quidem etiam ipse sibi, cui respondemus, opposuit, oppositumque non solvit. Ait enim: *Dicit forsitan aliquis, Sed hi quos Paulus iterum baptizavit, baptismo Joannis abluti fuerant, non Baptismo Jesu Christi, unde rebaptizari dico non oportere, quos constat esse a traditoribus tamen in Christi nomine baptizatos. Hoc sibi cum ipse proposuisset attende quemadmodum frustra respondere conatus sit. Huic, inquit, rei Dominus Jesus Christus respondit his verbis, « Qui mecum non colligit, dispergit » (Matth. XII, 30); et iterum, « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum. Multi enim dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis, Non novi vos; recedite a me, operarii iniquitatis » (Id. VII, 21-23). Perdidisse igitur falsum opus non dubium est, qui tametsi in nomine Jesu Christi, sacrilegi tamen ausi sunt operari. Velint nolint, proinde traditores sacrilegis Sacramentis Christum magis offendunt. Qui si et dicere audeant, « In nomine tuo prophetavimus: » dicet illis ut cæteris, « Recedite a me, operarii iniquitatis; non novi vos. » Recte illis hoc dicet, quoniam quidem in indignis non dissimiles causæ sunt, baptizare, dæmonia pellere, cæterasque mirabiles fecisse virtutes. Vide quam multa dixit, et quod sibi ex adverso proposuit, solve omnino non potuit: nec solum hoc³, sed etiam nos ipsos quæ adversus eos dicere deberemus, admonuit. Neque enim tantum nihil eum adjuvant hæc evangélica testimonia, sed etiam causæ nostræ plurimum suffragantur.*

11. De baptismo Joannis agebatur, a quo baptizatos quosdam si baptizavit Apostolus, non utique Joannis baptismum habentibus iterum Joannis baptismum dedit, sed Christi Baptismum non habentes baptizari jussit in Christo: ac per hoc neutrum destruxit, sed utrumque distinxit. Hoc etiam iste contra quem disserimus, vidit, qui cum sibi velut ex adversarii partibus objecisset: *quia et hi quos traditores vocant,*

¹ Aliquot Mss., *sacrilegas separationes ab errore corrigimus. Quidam, sacrilegas separationes erroresque corrigimus.*

¹ Am. et Mss., *Quid hinc respondeant; vel, Quid hinc respondent.*

² Editi, *Credunt.* Melius Mss., *Credant.*

³ Quidam Mss., *nec solum non solvit hoc.*

Baptismo Christi, non Joannis, baptizant et baptizantur; et ideo post eos Baptismum nec rescindi, nec iterari oportere: huic quæstioni dicit respondisse Christum; cum ait, Qui mecum non colligit, spargit: quasi dixerit Christus, In eis qui mecum non colligunt, etiam quod verum et quod meum inventum fuerit, negetur, exsuffletur, destruat. Ait etiam quibusdam dicentibus, Domine, Domine, in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus; eum responsurum, Non novi vos; recedite a me, qui operamini iniquitatem. Numquid etiam hic dixit, Propter iniquitatem vestram negabo etiam veritatem meam in vestra iniquitate detentam? Neque enim in regnum suum recepturus est omnes, in quibus invenerit aliquam veritatem; sed in quibus invenerit veritati congruam charitatem: quæ si defuerit, iniquitas erit. In qua tamen detenta veritas neganda non est, sed ipsa iniquitas non destructa veritate damnanda est. Unde et Apostolus dicit: Et si sciero omnia Sacramenta et omnem scientiam, et si habuero omnem prophetiam et omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum (I Cor. XIII, 2). Se dixit nihil esse, si charitatem non habeat, non sacramenta et scientiam et prophetiam et fidem. Illa enim magna sunt, etiamsi ille nihil sit, qui ea sine charitate habuerit, et eorum veritatem in sua iniquitate detinuerit. Hoc et nos istis hæreticis dicimus: Non destruimus veritatem Baptismatis, quam in vestra iniquitate delinetis; sed cum vos corrigimus, illam destruimus et evertimus, hanc autem agnoscimus et tenemus. Nihil itaque istum adjuvant plura evangelica testimonia.

12. Quemadmodum autem nobis etiam plurimum suffragentur, advertite. Ecce ipsa verba ejus attende. *Perdidisse, inquit, falsum opus non dubium est, qui tametsi in nomine Jesu Christi, sacrilegi tamen ausi sunt operari.* Hoc omnino verum est, quoniam qui sacrilegi in nomine Jesu Christi ausi sunt operari, falsum opus proprium perdiderunt. Numquid ideo tamen nomen ipsum Jesu Christi sacrilegum est, etiam cum per illum sacrilegi aliquid operantur? Quis hoc audeat vel dementissimus dicere? quis jam isto tempore vel paganus audeat affirmare? Unde et ipse Jesus Christus cum verissime dixerit, *Qui mecum non colligit, spargit*: tamen cum ei discipuli dixissent, quemdam se invenisse, qui in nomine ejus dæmonia ejiceret, et prohibuisse, quia cum eis Dominum non sequebatur; ad hoc respondit, *Nolite prohibere: nemo enim virtutes facit in nomine meo, et potest male loqui de me (Marc. IX, 37, 38).* In hoc utique propria iniquitas erat, quia non cum Domino colligebat, nec in ejus gregis unitate pastorem cum discipulis sequebatur: in qua iniquitate sua veritatem detinebat alienam, quod in nomine Jesu Christi ejiciebat dæmonia, et de illo male non loquebatur. Hujus itaque iniquitatem illis verbis Dominus damnat, ubi ait, *Qui mecum non colligit, spargit*: veritatem suam tamen in illo non negat, nec improbat, cum dicit, *Nolite prohibere: nemo enim virtutes facit in nomine meo, et potest male*

loqui de me. Hoc dominicum exemplum sequentes etiam nos pro viribus nostris, Baptismi veritatem, et quidquid aliud verum hæretici tenent, negare non possumus, improbare ac destruere non audemus: ipsorum autem iniquitatem, qua cum Christo non colligunt, sed spargunt, merito detestamur, et inviolata quæ in eis est veritate damnamus, vel quantum sinimur emendamus.

CAPUT VIII. — 13. Respiciat ergo iste quo errore dixerit, quod secutus adjunxit: *Velint nolint, proinde traditores sacrilegis Sacramentis Christum magis offendunt.* Alia est quippe temeritas et utcumque tolerabilis, quod traditores dicit homines, quos esse non probat: illud autem quis ferat, quod sacrilega dicit Sacramenta Christi, etiamsi vere, sicut calumniatur, a traditoribus haberentur, quæ in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ritu evangelico celebrantur? Hic fortasse dicat, jam non esse Christi Sacramentum quod a sacrilegis datur. Cur non ergo dicit non esse etiam nomen Christi, quod a sacrilegis dicitur? Quod omnino non ausus est dicere. Ait enim: *Perdidisse igitur falsum opus non dubium est, qui tametsi in nomine Jesu Christi, sacrilegi tamen ausi sunt operari. Tametsi, inquit, in nomine Jesu Christi: numquid dixit non esse nomen Jesu Christi? Sicut ergo nihil prodest sacrilegis, quod operantur in nomine Jesu Christi; sic nihil prodest hæreticis, quod baptizant vel baptizantur in Baptismo Jesu Christi: sed tamen sicut illud nomen est Jesu Christi, ita et iste Baptismus Jesu Christi. Et utrumque agnoscendum et approbandum, non negandum et destruendum est; ne tantis donis Dei fiat injuria, cum sacrilegorum eisdem donis male utentium corrigitur vita.*

14. Ille dicit sacrilegis dicturum Dominum, *Recedite a me, omnes qui operamini iniquitatem*, qui extra Ecclesiam baptizant, vel dæmonia ejiciunt, vel aliquas virtutes in nomine Jesu Christi operantur: nos autem dicimus, imo ipsa Veritas dicit, omnibus hoc Deum esse dicturum, qui intra ipsa unitatis retia mali pisces cum bonis usque ad littus natant. Quid enim eis aliud dicetur, cum in vasa collectis bonis, illi mali separati projicientur, nisi, *Recedite a me, qui operamini iniquitatem?* Nec tamen in eis Christi Sacramenta destruimus, cum vel tales baptizantes, vel tales baptizatos intra eadem unitatis retia agnoscimus. Ipsos quoque non arbitror tam esse impudentes, ut audeant dicere, tam multis malis et sceleratis, qui in eorum parte sunt manifestis flagitiis et facinoribus perditis et inquinatis, hoc est, avaris atque raptoribus, sive truculentis feneratoribus, sive cruentis circumcellionibus, Dominum non esse dicturum, *Recedite a me, qui operamini iniquitatem*: et tamen sciunt, vident, tenent; multos tales baptizare, multos a talibus baptizari; nec in eis Christi violant Sacramentum, etiam illi quibus displicent scelera eorum. Non solum itaque nihil contra nos dixit, cum hæc evangelica testimonia protulit; verum etiam nos quid contra eos diceremus, admonuit.

CAPUT IX. — 15. Proinde quod sequitur et exsul-

tans dicit ¹, *Solvi breviter quæstionem* : vere solvit eam, sed pro nobis : quandoquidem dicendo, *in indignis non esse dissimiles causas, baptizare, dæmonia pellere, cæterasque non dissimiles fecisse virtutes, quibus dicentibus, In nomine tuo ista fecimus : dicturus est, « Non novi vos; recedite a me, operarii iniquitatis; »* manifestavit iam verum esse quod baptizant Baptismo Jesu Christi, etiam qui separati sunt ab Ecclesia, quam verum est quod dæmonia pellunt in nomine Jesu Christi : sed eos utrumque nec ad vitam æternam perducere, nec ab æternis suppliciis vindicare ². Ac per hoc quemadmodum si veniret ad Ecclesiam quisquam eorum, a quibus expulit dæmonia ille, quem viderunt discipuli separatim a grege Jesu Christi pellere dæmonia in nomine Jesu Christi, nequaquam virtus quæ in illo facta fuerat negaretur, sed ei quod deerat adderetur : ita quisquis extra Ecclesiam fuerit ab hæreticis vel schismaticis, tamen Christi Baptismate consecratus, cum ad Ecclesiam venerit, non est negandum Sacramentum veritatis, quo inbutus est; sed adjicienda pietas unitatis, a qua separatus est, et sine qua illud inesse illi posset, prodesset non posset. Hoc facimus, hoc a majoribus traditum accepimus, hoc in catholica Ecclesia, quæ toto orbe diffunditur, contra omnes falsitatis nebulas custodimus. Quid ergo hinc a nobis amplius disputandum est, quando ipse breviter solvit quæstionem, commemorando evangelica testimonia, quibus profecto, si contentiosus esse nollit, et suum damnaret errorem, et Baptismi cognosceret veritatem?

16. Quid itaque opus est omnia ejus verba retexere, quibus argute sibi videtur dicere, et multa loquacitate versare, ideo apud se esse verum Baptismum, quia et a nobis agnoscitur, non negatur? Nam quisquis firmum et inconcussum tenuerit, quod verissima et inviolabilis regula veritatis ostendit, id in unoquoque improbandum vel emendandum quod falsum atque vitiosum est, agnoscendum autem et acceptandum quod verum atque rectum est; simul vidit et quid in Donatistarum hæresi detestemur, et quid violare minimè debeamus. Cum enim in suæ separationis iniquitate detinent Baptismi veritatem, iniquitas eorum a nobis culpatur, veritas autem Baptismi ubique agnoscitur et probatur.

CAPUT X. — 17. Qui enim dicit destruendum esse Baptismum Christi, quando illo hæretici baptizant ³; consequens est ut dicat negandum esse etiam ipsum Christum, quando eum dæmones confitentur. Hinc laudatus est Petrus, quando dixit, *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi, 16, 17) : expulsi dæmones, hoc ipsum dicentes, *Scimus qui sis, Filius Dei* (Marc. i, 24, 25). Ergo ista confessio Petro fructuosa, dæmonibus perniciosa, in utrisque tamen non falsa, sed vera; non neganda, sed agnoscenda; non detestanda, sed approbanda est. Sic et Baptismi veritas datur a rectis catholicis, tanquam a Petro illa confessio; da-

¹ Editi, quod sequitur *exsultans dicit*; omisso, et, quod ex Mss. restituitur.

² Apud Er. Lugd. Ven. Lov. additur hic, *potest*. M.

³ In Mss., *baptizantur*.

tur a perversis hæreticis, tanquam a dæmonibus eadem ipsa confessio : illos adjuvat, hos condemnat; in utrisque tamen agnoscendo approbanda, in neutris negando violanda. Unde et apostolus Jacobus cum quosdam redargueret, qui sufficere dicebant homini solam fidem ¹, nec ei charitatis opera conjungebant; eos ex ista dæmonum comparatione convicit, ne ideo se ad Deum pertinere existimarent, quod verum de Deo crederent, etiamsi bona opera adjungere fidei non curarent. *Tu credis, inquit, quoniam unus est Deus : bene facis; et dæmones credunt, et contremiscunt* (Jacobi ii, 19). Eos igitur qui de Deo verum credunt, et male vivunt, dæmonibus comparavit : non tamen illud ipsum verum quod de Deo dæmones credunt, propter odium dæmonum negando destruxit. Quamobrem cum iste ipse, contra quem disputamus, proposuerit Apostolum dicere, *Unus Deus, una fides, unum Baptisma* (Ephes. iv, 5) : ecce invenimus eundem Deum extra Ecclesiam ab ignorantibus coli; ecce invenimus eandem de uno Deo fidem extra Ecclesiam, non solum quosdam homines, verum etiam dæmones conlitteri; sed utraque ab Apostolis confirmata est potius, quam negata : cur non similiter unum Baptisma in quibus extra Ecclesiam constitutis invenimus, confirmamus potius, quam negamus, ut non ex eo quod in illis pravum est, etiam quod rectum est depravemus; sed ex eo quod rectum tenent, etiam illud in quo depravati sunt corrigamus?

CAPUT XI. — 18. Quid est ergo quod dicit, *illic esse verum Baptisma, ubi est vera fides*? Proorsus fieri potest ut aliqui verum habeant Baptismum, et non habeant veram fidem; sicut fieri potest ut habeant verum Evangelium, quod non recte intelligendo, falsi aliquid credant de Deo. Numquid propter ipsam fidei falsitatem etiam Evangelium, quod verum apud eos invenitur, detestandum aut emendandum putabimus? Nec illos Corinthios arbitròr, quos in schismata dissiluisse redarguit, veram fidem habuisse, in eo quod dicebant, *Ego sum Pauli* : hoc etenim falsum erat. Verumtamen Baptismum habebant, ex cujus veritate ut istam corrigerent falsitatem; ab eo ipso audiunt, *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis* (I Cor. i, 12, 13)? Erant illic etiam qui mortuos resurgere non credebant, et in eo utique non veram tenebant atque habebant fidem : ex eo tamen quod verum habebant ², quoniam credebant Christum resurrexisse, in quo fuerant baptizati, dat operam Apostolus etiam illud curare, in quo eis fides sana non erat, dicens, *Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit* (Id. xv, 16) : ut quoniam Christum resurrexisse crediderant, et hoc in eis sanum erat; illud etiam sanaretur, quod resurgere mortuos errore perniciosissimo non credebant. Quamobrem, cum in Scripturis sanctis canonicis nec illi inveniunt hæreticos ad Ecclesiam catholicam venientes denuo baptizatos, nec nos inveniamus in eodem Baptismo quem in hæresi acceperant, fuisse susceptos : in hac re duni-

¹ In Mss., *homini veram fidem*.

² Solæ editiones Er. et Lov.; *quod veram habebant*.

taxat par nobis causa est, quia nec illi quod faciunt, ut haereticos, vel quos haereticos putant, denuo baptizent, nec nos quod facimus, ut etiam apud haereticos datum suscipiamus Baptismum Christi, ullo temporum apostolicorum expresse confirmatur exemplo. Sed nos reperientes Apostolos in quibuslibet errantibus, vel qualibet impietate sacrilegis, si quid veri cognoverunt, confirmasse potius quam negasse; hominum autem errorem et impietatem, salvo quod in eis verum inventum est, emendasse sive damnasse: hanc regulam etiam in Baptismi veritate sectamur, ut apud quos eam invenerimus ita retentam atque servatam, sicut in Ecclesia catholica retinetur atque servatur, non eam negemus, neque destruamus; sed ea manente quod vitiosum, quod pravum, quod falsum in unoquoque fuerit, curemus, corrigamus, emendemus; aut si non possumus, detestatum, damnatumque vitemus.

19. Proinde, cum eos suscipimus, non suscipimus iniquitatem eorum, qua se ab Ecclesia Christi diremptione sacrilega diviserunt; qua orbem christianum, cui Deus per Legem, per Prophetas, per Evangelium, per Psalmos; per Apostolos tam multa testimonia perhibet, calumniosis et maledicis criminationibus insectantur: nec eum ipsorum errorem suscipimus, quo Baptismum Christi etiam apud haereticos regula ecclesiastica custoditum nolunt agnoscere, audent destruere, non dubitant iterare; quin etiam, si quos, non solum laicos, sed et clericos, nec quoslibet clericos; verum et presbyteros et episcopos, etsi in illis Ecclesiis baptizati sunt, quas Apostoli labore proprio fundaverunt, si aliquo modo seductos ad se transferrere potuerint, catechumenos faciunt. Haec eorum detestabilia mala nequaquam suscipimus: quandoquidem, nisi eis correctis, ad nos transire non possunt.

CAPUT XII. — 20. Nec illud sine distinctione praeterimus, ut humiliorem agant poenitentiam, qui jam fideles Ecclesiam catholicam deseruerunt, quam qui in illa nondum fuerunt. Nec ad clericatum admittuntur, sive ab haereticis rebaptizati sint, sive prius suscepti ad illos redierint; sive apud illos clerici sive laici fuerint. Et qui haec nostrorum negligenter agunt, et eos forte clericos in Catholica faciunt, vel esse permittunt: quamvis a diligentioribus fraterno jure culpentur; tamen nec ipsi eis clericatum deserendum putant, nisi quos ab illis malis vel noverunt emendatos esse, vel credunt. Ac per hoc frustra calumniantur Ecclesiae catholicae, quicumque ab ejus unitate nefario scelere separantur. Ut enim verbis Apostoli magis utar: *Revelatur ira Dei de caelo super omnem impietatem et injustitiam hominum qui veritatem in iniquitate detinent (Rom. 1, 18)*. Haec ira, si non se correxerint, etiam istos inveniet¹, qui veritatem christiani Baptismatis in iniquitate detinent suae sacrilegae separationis.

CAPUT XIII. — 21. Ecclesia vero catholica, quae, sicut de illa praedictum est, per omnes gentes copiosa fecunditate diffunditur, nullius sic emendat iniquita-

¹ Er. et Lov. cum nonnullis Mss., *istos injustos inveniet*.

tem, ut in eo non ipsius, sed sui Domini destruat veritatem. Quid ergo iste quasi licenter ac fidenter exclamat: *Baptizavi securus, quem tu sacrilegus inquinasti; baptizavi, inquam, feci quod fecit Paulus apostolus? Legat ubi hoc fecerit apostolus Paulus. Quod si de illis apud Ephesum vult intelligi, audeat ergo dicere quod eos Joannes sacrilegus inquinaverit. Quod si non audet dicere, quoniam apertissimum nefas est, desinat tandem de re multum dissimili falsae similitudinis nebulas excitare.*

22. Nam illud quod adjungit de episcopo Carthaginiensi Agrippino, de inclyto martyre Cypriano, de septuaginta praecessoribus Cypriani, quia hoc fecerunt, et fieri praeeperunt (a): o quam detestandus est error hominum, qui clarorum virorum quaedam non recte facta laudabiliter se imitari putant, a quorum virtutibus alieni sunt! Sic enim et nonnulli Petro apostolo comparari se volunt, si Christum negaverint: si vero etiam Gentes Judaizare coegerint, vocitari germani ejus affectant. Haec in illo tanto viro reprehensibilia fuerunt: sed tanta eminuit apostolica gratia, ut continuo delerentur; nec ei, non dico praeferr¹, sed saltem possit aequari, aut de proximo comparari, quisquis nostrorum temporum christianus, aut etiam episcopus nec Christum negaverit, nec Gentes Judaizare compulerit. Sic et in martyre gloriosissimo Cypriano: si apud haereticos vel schismaticos datum Christi Baptismum nolebat agnoscere, dum eos nimium detestaretur, quos a catholica unitate, quam multum dilexit, separatos dolebat; tanta ejus merita usque ad triumphum martyrii consecuta sunt, ut et charitatis qua exellebat luce, illa obumbratio fugeretur, et ut sarmentum fructuosum fieret fructuosius, si quid habebat purgandum, si nulla re alia, certe passionis falce ultima tolleretur. Nec nos quia Baptismi veritatem etiam in haereticorum iniquitate agnoscimus potius quam negamus, ideo meliores Cypriano sumus: sicut nec Petro, quia Gentes Judaizare non cogimus. Hoc de Agrippino aliisque episcopis, qui illa concilia fecisse perhibentur, responderim, qui sic diversa sentiebant, ut cum eis, contra quos de hac quaestione sentiebant, in unitate persisterent, ubi charitas cooperit multitudinem peccatorum. Sic namque ambulantes in Ecclesiae veritate², in quam pervenerant, potuit Deus, sicut Apostolus dicit, et illis revelare quod aliter sapiebant (*Philipp. III, 15*). Nova enim tunc quaestio fuit, quemadmodum suscipiendi essent haeretici, quae nonnullos fratres haeticam perniciem vehementer merito detestantes, ipsa novitate turbavit, ut crederent hoc etiam in eis esse improbandum, quod malo

¹ Locus Floriacensis codicis ope redintegratus. In editis enim sic antea legebatur, *vocitari germani ejus affectant, apostolica gratia ut continuo declarentur: cum nec ei non dico praeferr*.

² Lov., *in Ecclesiae unitate*. Mss. quidam, *in ea veritate*. Caeteri cum antiquioribus editionibus Am. et Er., *in Ecclesiae veritate*.

(a) Loquitur de concilio episcoporum Africae et Numidiae sub Agrippino, cujus meminit saepe Cyprianus in Epistolis ad Quintum, ad Jubaianum, ad Januarium. Vide supra lib. 3 de Baptismo contra Donatistas, n. 17.

suo tenebant bonum. Ego autem ut quod de hac re sentio breviter dicam : rebaptizare hæreticos, quod illi fecisse dicuntur, tunc fuit humani erroris; rebaptizare autem catholicos, quod adhuc isti faciunt, semper est diabolicæ præsumptionis ¹.

CAPUT XIV. — 25. Sed volo mihi solvat iste quæstionem : quandoquidem cum Romanæ Ecclesiæ per ordinem commemoraret episcopos, inter eos commemoravit et Stephanum quos episcopatum illibatum gessisse confessus est. Cum ergo Stephanus non solum non rebaptizaret hæreticos, verum etiam hoc facientes, vel ut fieret decernentes, excommunicandos esse censeret, sicut aliorum episcoporum et ipsius Cypriani litteræ ostendunt; tamen cum eo Cyprianus in unitatis pace permansit. Quid hic dicturi sunt? Excutiant ingenia sua quantum possunt, et utrum valeant respondere considerent. Ecce duo erant uno tempore, ut de aliis taceam, qui diversa sentiebant; duo erant eminentissimarum Ecclesiarum, Romanæ scilicet et Carthaginensis episcopi, Stephanus et Cyprianus, ambo in unitate catholica constituti : quorum Stephanus Baptismum Christi in nullo iterandum esse censebat, et hoc facientibus graviter succensebat; Cyprianus autem in hæresi vel schismate baptizatos, tanquam non habentes Baptismum Christi, baptizandos in Ecclesia catholica existimabat. Multi cum illo, quidam cum isto etiam sentiebant, utriusque cum eis in unitate consistentes ². Si ergo verum est quod isti dicunt, et unde causam suæ separationis asserere, vel excusare conantur, In una communione Sacramentorum mali maculant bonos, et ideo corporali disjunctione a malorum contagione recedendum est, ne omnes pariter pereant : jam tunc Stephani et Cypriani temporibus periisse Ecclesiam confitendum est, nec aliquam posteris derelictam ³, ubi Donatus ipse spiritualiter nasceretur. Quod si dicere nefarium judicant, quia revera nefarium est; sicut mansit Ecclesia ex illis temporibus usque ad tempora Cæciliani et Majorini sive Donati, nec eam maculando perdere potuerunt quicumque in eam secundum ipsos sine Baptismo admissi sunt, pleni omnibus peccatis et criminibus suis, nec ulla facta est a Cypriano, et eis qui pariter de Baptismo sapiebant, ab illorum communione divisio; quoniam non se arbitrabantur in unitate et communione sacramentorum Christi, alienis malis posse maculari : sic potuit et deinceps Ecclesia permanere, quam toto, sicut de illa prædictum est, terrarum orbe crescentem nullo modo poterant quorumlibet traditorum ac facinorosorum aliena crimina maculare; sicut in una area usque ad tempus ventilationis maculari paleis frumenta non possunt, sicut intra una retia usque ad tempus littoris mali pisces bonos simul natando non perdunt.

24. Nulla igitur ratio fuit, sed maximus furor, quo isti velut malorum communionem caventes, se ab

¹ Vaticanus Ms., *diabolicæ deceptionis et præsumptionis*.

² Am. et omnes Mss., *sistentes*.

³ Sic Floriacensis vetus codex. Cæteri fere Mss. omittunt verba, *confitendum est, nec aliquam*. Editi vero locum ita redintegrabant, *constat periisse Ecclesiam, nec posteris derelictam*.

unitate Christi quæ toto orbe diffunditur, separarunt. Nisi forte a criminibus crimina mirabili arte discernunt, non de Scripturis, sed de cordibus suis distinctionum regulas proferentes, atque dicentes, in unitate communionis Sacramentorum alia crimina aliena sine contaminatione tolerari, traditionis autem crimine omnes, qui cum talibus Sacramenta communicaverint, detineri. Sed hinc diutius disputare superfluum est, præsertim quia et hoc rarissime audent dicere, ipsi quoque verecundantes et sentientes vana se loqui; et cum ea dicunt, nullo divino testimonio fulcire nituntur. Magis enim solent in ore habere, quando peccatis aliorum alios criminantur, ad excusandum nefas separationis suæ, *Videbas furem, et concurrebas cum eo* (*Psal. XLIX, 18*); et, *Ne communicaveris peccatis alienis* (*I Tim. v, 22*); et, *Recedite, exite inde, et immundum ne tetigeritis* (*Isai. LI, 11*); et, *Qui tetigerit pollutum, pollutus est* (*Levit. XXII, 4-6*); et, *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (*I Cor. v, 6*): et alia hujusmodi, quibus non traditionis crimen ab aliis criminibus aliqua proprietate discernitur, sed omnis peccati consociatio prohibetur. Quæ tamen divina testimonia, vel præcepta, si eo modo quo isti, intelligeret Cyprianus, profecto se ab Stephano separaret, nec cum illo in catholice unitatis communione persisteret. Ille quippe secundum sententiam quam de Baptismo isti tenendam, putant, hæreticos et schismaticos sicut opinantur, Baptismum non habentes, admittendo in Ecclesiam, communicabat peccatis alienis; quia videlicet peccata eorum qui Baptismo vero abluti non erant, in eis utique permanebant. Debuit ergo Cyprianus ab hujus ¹ communione discedere, ne cum fure concurreret, ne peccatis communicaret alienis, ne contagione inquinaretur immundi, ne pollutus fieret tangendo pollutum, ne fermento corrumpeteretur aliorum. Hoc ergo quoniam non fecit, sed cum eis unitate permansit, tota ipsius unitatis tunc massa corrupta est, nec perseveravit Ecclesia, quæ postea sanctos istorum Majorinum pareret ac Donatum. Hoc quia dicere nullo modo audent; restat ut fateantur bonos cum malis in Sacramentorum christianorum communione sine ulla sua labe mansisse, et usque ad tempus Cæciliani perseverasse Ecclesiam Christi, non sine ullis hominibus malis, tanquam in horreo jam reconditam, sed adhuc commixta palea tanquam in area constitutam. Sic ergo et deinceps potuit permanere, sicut et permanet, donec ultimo judicii die ventilata mundetur.

CAPUT XV. — 25. Quid igitur sibi vult tantus furor separationis istorum ab unitate corporis Christi, quæ, sicut prophetatum legitur, implerique jam cernitur, toto orbe terrarum atque in omnibus gentibus dilatatur. Hic certe, sicut scriptum est, *Filius malus ipse se justum dicit; exitum autem suum non abluit* (*Prov. XXIV, sec. LXX*); hoc est, non excusat, non diluit, non defendit quod furore schismatico in hæ-

¹ Editi, *hujusmodi*. At Mss., *hujus*; scilicet Stephani.

relicam pestem de domo Dei exire non timuit : quia si vere justus esset , sicut apostolus Paulus cum fratribus falsis , de quibus in suis Epistolis ingemit , et sicut Cyprianus cum eis , quos sine Baptismo suis peccatis præteritis plenos æstimabat , et admitti ad Ecclesiam ab Stephano sciebat ; ita in Ecclesia Christi , cum eis quos injustos vel noverat , vel putabat sine ulla sui commaculatione persisteret , nec bonos propter malos desereret , sed malos propter bonos potius toleraret , tanquam granum cum palea pondere charitatis trituram ferens , non tanquam levissimus pulvis ante ventilationem flatibus cedens. Eo quippe modo etiam cum iniquis , quos necesse est usque ad littus retia ista contineant , in unitate catholica perseverans , non tamen cum fure concurreret , nec peccatis communicaret alienis , nec cujusquam immunditiæ ⁴ contrectatione macularetur , nec pollueretur tangendo pollutum , nec cujusquam fermento corrumperebatur. Hæc enim fiunt consensione peccatorum , qua per feminam serpens hominem primum etiam in paradisi felicitate deceptus ; non communionem Sacramentorum , in qua condiscipulos Judas mundos immundus contaminare non potuit. A malis autem , cum quibus Sacramenta Dei communicant , etiam nunc in area , nondum in horreo ; jam tamen boni discedunt , et separantur morum dissimilitudine , non corporum segregatione ; aliter vivendo , non ad alia conventicula veniendo : sic nec cum malis unum fiunt , nec ab Ecclesiæ unitate discedunt.

26. Quid ergo nobis nescio quorum traditorum crimen exaggerant , quos tamen nec ipsos unquam convincere potuerunt ? Sed si eos contra istorum calumnias defendamus , quorundam hominum causam videbimur agere , non Ecclesiæ. Prorsus quicumque et ubicumque traditores fuerunt , et non tantum traditorum peccatum , sed ipsorum etiam qui tradere compellebant , et omnium omnino facinorosorum , flagitiosorum , sacrilegorum , admittebat Stephanus in Ecclesiam secundum istos : quia si Baptismum non habebant , omnia peccata quæcumque gravia et horrenda commiserant , in eis erant , et reos illos sine ulla remissione retinebant. Tales admittebat Stephanus , cum talibus erat in unitate catholica Cyprianus ; nec tamen periit , sed perseveravit Ecclesia. Non igitur quemquam in ejus unitate maculant aliena peccata. Frustra *filius malus* a familia patris exire properavit , frustra *se justum dicit* ; *exitum autem suum non abluit*. An forte dicturi sunt , eos quos Stephanus admittebat , ipsius unitatis participatione mundatos , quoniam charitas cooperit multitudinem peccatorum (I Petr. iv , 8) ? Utinam dicant : hoc enim et nos dicimus , quando eos ad unitatem vel urgemus ut redeant , vel monemus. Hoc autem pacto jam etiam nulla inter nos Baptismi quæstio remanebit. Si enim apud hæreticos baptizati , cum ad Ecclesiam veniunt , unitatis ipsius charitate mundantur , profecto sine causa rebaptizantur.

⁴ Nonnulli codices habent , *cujusquam immundi*.

CAPUT XVI. — 27. Vides itaque in hoc sermone , cui me respondere voluisti , quam multa dixerit me pro nobis. Quid ergo jam opus est ut episcoporum Romanæ Ecclesiæ , quos incredibilibus calumniis insectatus est , objecta ab eo crimina diluamus ? Marcellinus , et presbyteri ejus Melchiades , Marcellus , et Silvester , traditionis codicum divinorum , et thurificationis ab eo crimine arguuntur : sed numquid ideo etiam convincuntur , aut convicti aliqua documentorum firmitate monstrantur ? Ipse sceleratos et sacrilegos fuisse dicit ; ego innocentes fuisse respondeo. Quid laborem probare defensionem meam , cum ille nec tenuiter probare conatus sit accusationem suam ? Si est ulla humanitas in rebus humanis , puto nos justius posse reprehendi , si ignotos homines , quos criminantur inimici , nec eorum crimen ulla testificatione demonstrant , nocentes potius quam innocentes crediderimus. Quia si forte se aliter veritas habet , ipsi certe humanitati debitum redditur , cum homo de homine nihil mali temere suspicatur , nec cuiquam criminanti facile credit , quando sine teste ac sine ullo documento crimen objiciens , maledicus potius conviciator , quam veridicus accusator exstiterit.

28. Huc accedit , quia Melchiade tunc episcopo Romanæ Ecclesiæ præidente , ex præcepto Constantini imperatoris , ad quem totam illam causam accusatores episcopi Carthaginensis Ecclesiæ Cæciliani per Anulinum proconsulem detulerunt , idem Cæcilianus innocens pronuntiatus est. De quo judicio cum majores istorum importunissima pervicacia memorato Imperatori quererentur , quod non plene nec recte fuerit examinatum atque depromptum , nihil de Melchiadis traditione vel thurificatione dixerunt. Ad cujus audientiam nec venire utique debuerunt , hoc potius ante suggerentes Imperatori , aut ut suggereretur instantes , quod apud traditorem codicum divinorum et idolorum sacrificiis inquinatum causam suam agere non deberent. Cum hoc ergo nec ante suggesserint , nec posteaquam contra eos pro Cæciliano judicatum est , saltem victi et irati objiciendum putarint , quid nunc inanes tam sero connectunt calumnias , quasi et innocentia Cæciliani , Melchiadis judicis decoloratione fuscetur , et ipsa Romana Ecclesia , ubi nec damnare quemquam suo qualicumque judicio potuerunt , nec aliquem suorum velut in locum subrogare damnati , contra quam paucissimis Afris partis suæ primo interventores (a) adventitios furtim longeque mittebant , quos istum nominatim commemorare non puduit , donec deceptæ plebeculæ quasi proprios episcopos ordinarent ? Nempe episcopum Abtugensem ¹ Felicem post Cæciliani purgationem apud Imperatorem accusaverunt , quod ipse esset manifestissimus traditor , et ideo Cæcilianus episcopus esse non posset , quod ab illo traditore fuerit ordinatus. Tunc Constantinus nec huic eorum accusationi negavit locum ,

¹ Am. Er. et quidam Mss. , *Abtugnensium*.

(a) Interventores sive intercessores dicebantur , qui Ecclesiam administrabant sede vacante. Confer Augustini Epistolam 44 , n. 8 , et concilium Carthaginense 5 , caa. 8.

quamvis eos in Cæciliani fletis criminibus calumniosos fuisset expertus; et ideo præcepit ut causa Felicis discuteretur (a). In Africa discussa est a præconsule Æliano. Felix quoque innocens declaratus est. Exstant gesta proconsularia (b) : qui voluerit, sumat et legat. Hoc autem non solum ad innocentiam Cæciliani demonstrandam cumulum pertinet, ipsiusque Felicis evidentissimam purgationem, atque illorum calumnias declarandas, qui eum fontem omnium malorum in concilio suo dixerant; verum etiam ad cogitandam Melchiadis ab eorum criminationibus purissimam vitam. Nisi forte quisquam tam sit insipiens, ut credat eos, cum Felici non pepercerint, a quo Cæcilianus fuerat ordinatus, Melchiadi parcere potuisse, a quo fuerat absolutus, si illius episcopi vitam, quamvis nullum vulnus conscientiam peremisset, saltem qualiscumque fama culpasset. An vero quod de foro Abtungenfium fictum¹ fuerat, ab istis accusaretur; et quod in Capitolio Romanorum factum fuerat, taceretur?

29. De Mensurio autem quid respondeam, cum ejus tempore usque ad obitus diem plebs unitatis nulla conscissa est; ipsaque litteræ Secundi Tigisitanum, quibus reprehensus asseritur, eos ad se invicem pacifice scripsisse confirmant, atque in collegii societate mansisse? Jam vero quod etiam de Cirtensi Ecclesia dicere voluit, et episcopos ibi catholicos maledictis insectatus est quibus voluit; quid aliud egit, nisi ut vituperando sanctos etiam nostrorum temporum viros, nobisque optime cognitos, satis ostenderet quid etiam de ignotis, quibus similiter maledicit, sentire debeamus? Proinde, si Profuturus ante paucissimos annos defunctus, et Fortunatus qui in corpore adhuc est, atque illi successit episcopo, quomodo Manichæi fuerunt, sic fuerunt et illi traditores, quos longe a nostris temporibus ignotissimos accusare non cessant, etiam illorum nobis pura ab istorum probris² vita notissima est.

50. Non sane parva est parumque gloriosa consolatio cujuscumque nostrum, si ab inimicis Ecclesie cum ipsa Ecclesia criminamur: ejus tamen defensio non in eorum hominum defensione consistit, quos isti nominatim falsis criminationibus appetunt. Prorsus qualescumque fuerint Marcellinus, Marcellus, Silvester, Melchiades; Mensurius, Cæcilianus, atque alii quibus obijciunt pro sua dissensione quod volunt, nihil præjudicat Ecclesie catholice toto terrarum orbe diffusæ: nullo modo eorum innocentia coronamur, nullo modo eorum iniquitate damnamur. Si boni fuerunt, in areæ catholice tritura tanquam grana mundati sunt: si mali fuerunt, in areæ catholice tritura tanquam stipulæ comminuti sunt. Intra istam aream boni et mali esse possunt; extra eam boni esse non possunt. Quisquis ab hac unitate vento superbiæ tanquam sola palea separatur, areæ dominice propter

commixtam paleam quid calumniatur?

CAPUT XVII. — 31. Nos quoque dicimus, nec tantum dicimus, verum etiam litterarum monumentis ecclesiasticis et publicis comprobamus, Secundum Tigisitanum, ejus congregato concilio Cæcilianum dicunt esse damnatum, confessis traditoribus, ne schisma fieret, pacem dedisse, cum et eidem ipsi a Purpurio Limatensi¹ crimen traditionis fuisset objectum. Dicimus victorem Rusiccadiensem, Donatum Calamensem, Donatum Masculitanum, Marinum ab Aquis-Tibillitanis, Silvanum Cirtensem fuisse traditores, eosdemque quasi traditorum severissimos damnatores. Hoc probamus et ecclesiasticis, et municipalibus, et judicialibus gestis. Sed nec ideo traditores sunt omnes in parte Donati, quia in ea isti fuerunt; nec ideo est innocens pars Donati, si isti innocentes a traditionis iniquitate monstrentur. Melius enim audimus sanctam Scripturam, quam vel cuiquam calumniamur de peccatis alienis, vel cujusquam similem calumniam formidamus. *Anima enim quæ peccat, ipsa morietur (Ezech. xviii, 4)*: et, *Unusquisque proprium onus portabit (Galat. vi, 5)*: et, *Qui manducat et bibit indigne, non alteri, sed sibi iudicium manducat et bibit (I Cor. xi, 29)*. Et sinuntur utraque crescere usque ad messem, ne, cum ante tempus colliguntur zizania, eradicetur simul et triticum (*Matth. xiii, 29, 30*): et commixti optimis pascuis hædi agnique pascuntur, donec a pastore, qui errare non potest, segregentur (*Id. xxv, 32, 33*): et ex omni genere piscium retia complentur² unitatis, donec ad iudicium littoris perducantur (*Id. xiii, 47, 48*). Nisi quod isti sua perversa falsaque sententia sibi præjudicant, qui propter aliena peccata juste se dicunt ab orbis christiani communione separatos: per hanc enim absurdam insanamque opinionem ipsi faciunt, ut eis quorundam suorum peccata omnibus imputentur. Quod si justum arbitrantur, rei sunt omnes cujuslibet apud se in uno homine inventi manifestissimi criminis: si autem hoc, sicut injustum est, injustum esse cognoscunt, rei sunt omnes iniquissimæ separationis.

CAPUT XVIII. — 32. Jam vero quoniam in hoc sermone de unico magis Baptismo quæstio est, ut unde cepta est nostra disputatio concludatur, sicut in ipsa unitate dominice areæ, nec propter bonos laudandi sunt mali, nec propter malos deserendi sunt boni: sic³ in uno homine nec propter illud quod in eo integrum est, ejus est accipienda perversitas; nec propter illud quod in eo perversum est, negari debet ejus integritas: quia et in Judæorum iniquitate detinetur veritas resurrectionis mortuorum; et in Gentilium iniquitate detinetur veritas unius Dei, qui condidit mundum: et in eorum iniquitate, qui cum Christo quia non colligunt, spargunt, detinetur veritas qua⁴ in ejus no-

¹ Editi, *factum*. Aptius hic Floriacensis codex, *fictum*.

² Sic Mss. Al Lov., *obscura ab istorum opprobriis*, etc.

(a) Vide *Retract. lib. 2, cap. 34*.

(b) Vide infra in Appendice.

¹ In Mss., *Limatensi*.

² Floriacensis codex, *contrahunt*.

³ Editi, *ut*. Emendantur ad codicem Floriacensem.

⁴ Editi, *quia*. Melius Mss., *qua*.

mine pellunt spiritum immundum; et in templorum sacrilegorum iniquitate inventa est veritas, qua colebant ignotum Deum; et in dæmonum iniquitate in-

venta est veritas; qua confessi sunt Christum. Sic et in hæreticorum iniquitate inventa veritas non neganda est, qua detinetur Baptismi sacramentum.

Non exstat liber de Maximianistis contra Donatistas, qui post opus de Unico Baptismo collocatur in Retractationum libro 2, cap. 35.

DE SUBSEQUENTE OPERE,

LIB. II RETRACTATIONUM CAPUT XXXIX.

Posteaquam facta est cum Donatistis nostra Collatio (a), breviter commemoravi quæ gesta sint, litterisque comprehendi, secundum tres dies quibus cum eis contulimus: idque opus utile existimavi, quo quisque commonitus, vel sciat sine labore quid actum sit, vel consultis numeris, quos rebus singulis annotavi, legat in eisdem gestis ad locum quodcumque voluerit; quoniam fatigant illa nimia prolixitate lectorem. Hujus autem operis titulus est, Breviculus Collationis. Hoc opus sic incipit: *Cum catholici episcopi et partis Donati.*

(a) Facta est Collatio mense junio anni 411. Collationis ergo hinc Breviculus sub ejusdem anni 411 finem scriptus est. De eodem Breviculo in Epist. 159, ad Marcellinum, n. 5: « Sicut mihi fuit Breviatio gestorum Collationis nostræ satis « operosa, cum viderem neminem se velle tanto aggeri litterarum legendo committere: sicut mihi fuit etiam Epistola « ad ipsos laicos Donatistas de hac eadem Collatione nostra, quam modo aliquot lucubrationibus terminavi. » Rursum in Epistola 183, ad Bonifacium, n. 6: « Quemadmodum autem, » inquit, « in ipsa Collatione modis omnibus victi sint, quoniam « niam valde prolixa sunt gesta, et tibi aliis rebus Romanæ paci necessariis occupato, multum est ut legantur, Brevia- « rium eorum tibi legi forsitan poterit, quod credo habere fratrem et coepiscopum meum Optatum; aut si non habet, po- « test facillime accipere de Ecclesia Sitifensi. »

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

BREVICULUS

COLLATIONIS CUM DONATISTIS (*).

❦❦❦❦❦

Collatio primi diei.

PREFATIO. — Cum Catholici episcopi et partis Donati, jussu Imperatoris (a), disputando inter se gestis apud tribunum et notarium Marcellinum cognitorem habitis contulissent, multum prolixa eorundem gestorum est facta conscriptio, quamvis posset totum multo brevius agi. Sed qui causam bonam non se habere sciebant, id egerunt primum quantum potuerunt, ut ne ipsa Collatio fieret, et ut prorsus causa ipsa non ageretur. Sed quia hoc obtinere minime potuerunt, id effecerunt multiplicitate gestorum, ut quod actum est, non facile legeretur. Unde visum est isto breviario cuncta complecti, ut ad signa numerorum, quæ et in isto breviculo, et in ipsis gestis annotantur, sine difficultate quisque inveniat quod voluerit.

CAPUT PRIMUM. — Ingressis itaque utrisque partibus, primo loco recitatum est rescriptum imperatoris (b), quo jussit Collationem inter memora-

tos episcopos fieri, ut superstitionem manifesta ratio confutaret.

CAPUT II. — Secundo loco recitatum est edictum ipsius Cognitoris (a), quod per provinciam misit, ut convenirentur utriusque partis episcopi, et intra diem calendarum juniarum conferendi causa congregarentur Carthagine. In eo edicto basilicas sine jussione Imperatoris reddidit Donatistis, qui se pollicerentur esse venturos, ut eo modo eos ad conferendum etiam beneficiis invitaret. In eodem etiam edicto obtulit eis, ut alium quem vellent cum illo judicem constituerent; juravitque se hoc judicaturum, quod veritas suasisset: et cætera quæ ad exhortationem congregationis illorum eodem continentur edicto.

CAPUT III. — Tertio loco recitatum est alterum Cognitoris edictum (b), quod proposuit jam presentibus apud Carthaginem utriusque partis episcopis, qui locus et qui modus Collationis futurus esset, supra

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Breviculus Collationis cum Donatistis recognitus est denuo ad veteres editiones, destituentibus nos hic codicibus manuscriptis.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retractationum, t. 1, memoratas. M.

(*) Scriptus sub finem anni 411.

(a) Honorii.

(b) Exhibetur infra in Appendice.

(a) Infra in Appendice.

(b) Ibid.